

Introducerende note til verdensmarkedstemaet.

Arne Wangel.

Publiceringen på dansk af de efterfølgende to nye bidrag til den marx'ske teori om udenrigshandel og verdensmarked giver anledning til at opridse diskussionens forløb på dansk grund siden oversættelsen i 1976 af to hovedværker inden for området¹. Da der fornylig er fremkommet en rimelig dækkende annoteret bibliografi over dansk imperialismelitteratur², skal jeg her nøjes med at nævne enkelte karakteristiske indlæg.

To særegne forhold kendetegner arbejdet inden for emneområderne udenrigshandel og verdensmarked. For det første et relativt generelt teorigrundlag; Marx fik aldrig skrevet sine planlagte bøger om de to emner. Det teoretiske arbejde er således henvist til at tage udgangspunkt i 'Kapitalens' få og spredte bemærkninger. For det andet rummer emnerne et empirisk felt af usædvanligt omfang. Den mangelfulde teori og stoffets bredde bliver et alvorligt problem stillet over for den politiske nødvendighed af umiddelbare analyser af den internationale økonomiske krise, tendenserne mod en ny international arbejdsdeling, imperialismens strategi mm.

I 1976 tog diskussionen udgangspunkt i to teoretiske spørgsmål i relation til kapitalens verdensmarkedsbevægelse, dels vdr. en nærmere bestemmelse af nationalstaten som skranke for denne, dels vdr. værdidannelsens niveau - tendensielt internationalt under kapitalens internationalisering eller fortsat nationalt. Vdr. det første spørgsmål blev der argumenteret for, at den historiske udvikling i varetagelsen af kapitalforholdet i nationalstatens regi danner en absolut skranke i kapitalens internationaliseringsproces³. Debatten om værdidannelsens niveau var først og fremmest inspireret af Wolfgang Schoellers ikke oversatte kritik af Neusüss og Busch⁴. Kritikens hovedpunkter findes refereret og diskuteret i en bredt anlagt imperialismelitteratur.

1. Christel Neusüss: Imperialismen og det kapitalistiske verdensmarked. København 1976. Klaus Busch: Imperialismen og de multinationale selskaber. Århus 1976.
2. Poul Mikael Allarp: Teoretiske bidrag til forståelse af imperialismen og den globale udvikling. Annoteret bibliografi over danske bøger og udvalgte tidsskrifter 1970-79. København 1980.
3. Arne Wangel: Kapitalens bevægelser på verdensmarkedet og nationalstaten. Sociologisk Institut. København 1976. Karakteren af nationalstaten som skranke diskuteres her i forhold til den vesteuropæiske integrationsproces.
4. Wolfgang Schoeller: Weltmarkt und Reproduktion des Kapitals. Frankfurt am Main - Köln 1976.

analyse udarbejdet af et forfatterkollektiv⁵. Spørgsmålet om værdidannelsens niveau overskygges dog af kritikken af teoridannelsens begrænsede forklaringskraft sammenlignet med den omfattende forklaringsramme, som det er forfatterkollektivets ambition at etablere til analyse af grundlag, funktion og konsekvens i kapitalismens globale ekspansion. Kritikken udtrykkes bl.a. således: »Den synkrone verdenshandelsmodel kan ikke reflektere disse historisk satte betingelser for byttet på verdensmarkedet, men kan »kun« teoretisere over fænomener (ulige bytte af værdier/arbejdskvanta), som er afledt af produktionssfærens historisk satte struktur« (p. 138).

»Med u-landsproblemet er vi m.a.o. nået til grænserne for den logisk afledte models forklaringskraft«, konkluderer forfatterkollektivet.

Men selvom Neusüss og Busch lægger hovedvægten på forklaringen af fænomener i den internationale cirkulations sfære, hvilket må forstås på baggrund af deres vigtige opgør med Emmanuels forfejlede udenrigshandelsteori om et ulige bytte af værdi mellem i- og u-lande, fik teoriens perspektiv en afgørende betydning netop for ulandsproblemet. Reaktualiseringen af de klassiske imperialismeteorikeres problemstilling: at forklare imperialismen ud fra kapitalens tendens til ekspansion gav grundlag for at formulere, at »hovedkritikken af afhængighedsteoriene er, at de ikke har analyseret dynamikken i imperialismen ud fra lovmæssighederne i kapitalakkumulationen i centeret«⁶.

Afhængighedsteoriernes begreb om den »blokerede udvikling« i de perifere lande blev også brudt af den empiriske konstatering af fremvoksende sammenhængende kapitalismestrukturer i en række af disse lande⁷. Imperialismeteorisk blev der hentet inspiration hos den franske økonom Christian Paloix, hvis model netop søger at indplacere de perifere lande i en international reproduktionsdynamik⁸.

Men for den videre analyse af imperialismens resultat - underudviklingen - trådte væsentlige problemer tydeligere frem: »En imperialismeteorik,

5. Forfatterkollektiv: *Imperialisme. Grundlag, Funktion, Konsekvens* i *Den Jyske Historiker* nr. 11. Århus 1977.

6. Thyge Enevoldsen: *Status på vej mod en ny imperialismeteorik* i *Kulturgeografiske Hæfter* nr. 13, København 1978.

7. Henrik Secher Marcussen: *Mod et paradigmeskift i udviklingsforskningen?* i *Nordisk Forum* nr. 24, København 1980.

Se også Henrik Secher Marcussen og Jens Erik Torp: *Fra afhængighedsanalyse til teori om kapitalens internationalisering* i *Økonomi og Politik* nr. 3, København 1977.

8. Annette Møller et al.: *Ændringer i det internationale reproduktionshierarki - Danmarks placering heri*. Institut for geografi, samfundsanalyse og datalogi. Roskilde 1980. Forskningsrapport nr. 8.

der tager udgangspunkt i kapitalens almene bevægelser på verdensmarkedet, er således kun i stand til at analysere »periferi« imperialismen ud fra hvorledes periferien inddrages af center-interne årsager, og den nødvendige subsumtion (underordning) af de ikkekapitalistiske produktionsmåder kan kun analyseres ud fra dens nødvendighed for kapitalismen« (op.cit. p. 11).

Denne problemstilling gennemarbejdes af Anders Chr. Jensen⁹, som søger at »bestemme agrarsektorens reproduktionskarakter, hvilket vil sige hvorledes de økonomiske, politiske og sociale ændringer i agrarsektoren er et resultat af sektorens integration i den afhængige kapitalisme. Den afhængige kapitalisme er uløseligt forbundet med imperialismen, således at den globale kapitalismes reproduktion er en del af den afhængige kapitalismes reproduktion i Brasilien. (p. 11). Thyge Enevoldsen har i en senere artikel søgt teoretisk at præcisere skrankerne i underordningen af ikke-kapitalistisk produktion og ikkekapitalistiske producenter under kapitalen¹⁰. Her understreger han netop de historisk-konkrete studier som forudsætning for en positiv bestemmelse af skrankerne.

Senest har Georg Sørensen bidraget med en teoriehistorisk oversigt¹¹ som peger tilbage mod diskussionens udgangspunkt. I bogen udvikler han en kritik af centrale teoridannelser inden for disciplinen 'international politik' i lyset af imperialismeforskningens resultater og leverer hermed et grundmateriale, der ligesom de følgende to artikler inspirerer til at genoptage en systematisk oparbejdning af den marxistiske teori om udenrigshandel og verdensmarkedskrise.

9. Anders Chr. Jensen: Den brasilianske agrarsektors reproduktion under imperialismens dominans 1955-78. Sociologisk Institut, Arbejdsrapport nr. 20. København 1979.

10. Thyge Enevoldsen: Imperialismeteorien: Expansion og underordning i Kulturgeografiske Hæfter nr. 17. København 1980.

Artiklen sammendrager pointer fra et større arbejde: A. Bredsdorff et al.: Træk af den internationale sociale arbejdsdeling belyst ved afrikanske eksempler. Geografisk Institut. København 1979. (specielt kapitel 3).

11. Georg Sørensen: International politik og marxisme. Aalborg 1980.